

- Міжнародної науково-практичної конференції до 150-річчя від дня народження Є.В. Васьковського (Одеса, 8 квітня 2016 р.) /уклад.: І.В. Андронов, Н.В. Волкова, О.В. Сатановська. – Одеса: Юридична література, 2016. –112 с.
6. Степанов В.С. Договоры в сети Интернет: теория и практика /В.С. Степанов //Гражданско-правовые записки. Выпуск 2. – М.: Статут, 2002. – 330 с.
 7. Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. /За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К.: Істина, 2004. – 928 с.
 8. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р.//Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №45. – Ст. 410.
 9. <http://suddya.com.ua/news/pro-elektronni-dokazi-v-civilnomu-procesi>

Полюк Юлія Іванівна

*Кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Активізація євроінтеграційних процесів, прагнення до забезпечення високих європейських стандартів здійснення правосуддя зумовлюються проведенням конституційної реформи у частині правосуддя, внаслідок якої відбувається комплексне оновлення процесуального законодавства України, зокрема цивільного. Результатом таких законодавчих ініціатив стає поява нових інститутів цивільного процесуального права та оновлення центральних, що відображають фундаментальні особливості національної моделі цивільного судочинства, яким і є інститут доказування. Сфера доказування зазнає суттєвих змін, зокрема розширюється перелік засобів доказування за рахунок виокремлення електронних доказів, на законодавчому рівні достовірність і достатність закріплюються як вимоги до доказів, правила щодо подання доказів зазнають жорсткішої регламентації, суд наділяється можливістю збирання доказів за власною ініціативою у випадках передбачених законом, можливість застосування заходів процесуального примусу у випадках зловживання процесуальними правами і невиконання обов'язків щодо доказів тощо. Ці законодавчі зміни не

перестають обговорюватись і сьогодні у науковій спільноті, але при цьому одним з найобговорюванішим в цій сфері стає питання щодо застосування стандартів доказування в цивільних справах.

Термін «стандарт доказування» (англ. *standard of proof*) застосовують країни загального права (англ. *common law*) англо-саксонської правової системи, який принципово допускає існування невизначеності при встановленні фактів та підкреслює: аби визнати факти доведеними, не потрібно мати стовідсоткову переконаність в певному факті [1].

Стандарт доказування, по суті, можна визначити як кількість доказів, які повинні бути представлені перед судом, перш ніж можна сказати, що факт існує чи не існує і стосується він обов'язку особи, відповідальної за доведення справи. Існують різні стандарти доказування за різних обставин, як і судові справи їх можна класифікувати за типом на: кримінальні – поза розумним сумнівом (Англія та США); цивільні – «перевага доказів» (англ. *preponderance of the evidence*) та чіткі та переконливі докази (англ. *clear and convincing evidence*) (США), «баланс ймовірностей» (англ. *balance of probabilities*) (Англія).

Щодо розуміння стандартів доказування, що використовуються у практиці цивільного судочинства слід зазначити наступне:

1) *«перевага доказів»* визначається як найнижчий стандарт доказу, що покладається на позивача за для задоволення тягара переконання. Цей стандарт визначає кількість доказів, які позивач або відповідач повинні надати для того, щоб присяжні дійшли певного рішення та вимагає від присяжних прийняти рішення на користь позивача, якщо позивач зможе показати, що певний факт чи подія мала більшу ймовірність бути, ніж не відбулася. Деякі вчені визначають перевагу стандарту доказів як вимога до прийняття висновку у разі якщо принаймні 51 відсотків доказів сприяє результату позивача;

2) *«чіткі та переконливі докази»* визначається як вищий стандарт доказу, який вимагає від позивача довести, що існує велика ймовірність того,

що певний факт відповідає дійсності. Цей стандарт вимагає, щоб докази показували, що є дуже імовірним або, можливо, дійсно, що передбачувана річ мала місце. Цей стандарт може застосовуватися до цивільних справ або деяких аспектів кримінальних справ. Деякі держави використовують цей стандарт, щоб визначити, чи був обшук добровільним;

З) «баланс ймовірностей» як стандарт вимагає доведення того, що факт скоріше був, а ніж не був. Суб'єктивна впевненість може бути виміряна як така, що дорівнює 51% і вище (справа *Miller v Minister of Pensions* [1947] 2 All ER 372), а у випадках коли докази оцінені як 50 (позивач) на 50 (відповідач) спір виграє відповідач (справа *Rhesa Shipping Co SA v Edmonds* [1985] 1 WLR 948) [1].

Така правова категорія як стандарт доказування останнім часом починає все частіше вживатися у вітчизняній доктрині процесуального права та судовій практиці. Стандарт доказування дозволяє оцінити, наскільки вдало сторони виконали вимоги щодо тягаря доказування і наскільки вони змогли переконати суддю у своїй позиції, що робить оцінку доказів більш алгоритмізованою та обґрунтованою [2]. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» вже запроваджений та вдало застосовується у вітчизняному кримінальному процесі, де вже вироблене поняття та складові цього стандарту доказування. Стандарт доказування «вірогідності доказів» має своє застосування у господарському процесі. Разом з тим проблема стандарту доказування у цивільних справах і досі залишалася не вирішеною на рівні Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) незважаючи на те, що вона прямо пов'язана і з проблемою оцінки доказів.

У доктрині цивільного процесуального права висловлюються думки, що стандарт доказування розуміється як сукупність критеріїв, на підставі яких суд ухвалює рішення у справі [3, с. 271], як ступінь достовірності наданих стороною доказів, за яких суд має визнати тягар доведення знятим, а фактичну обставину – доведеною, тобто достатній рівень допустимих сумнівів, при якому тягар доведення вважається виконаним [1], як рівень

ймовірності, до якого обставина повинна бути підтверджена доказами, щоб вважатись дійсною [5], як можливість ухвалення судового залежно від того, якою мірою сторона спромоглася виконати свої функції у процесуальному доказуванні [5, с. 493].

Традиційно склалось, що в цивільному процесі об'єктом пізнання є об'єктивна істина, і є лише один «стандарт доказування» – внутрішнє переконання судді під час оцінки доказів [6, с. 135–138], яке на рівні національного законодавства сприймається як аналог стандарту доказування у вітчизняному цивільному судочинстві [2]. Зазначене безпосередньо впливає зі ст. 89 ЦПК України, яка зазначає що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів і що суд також оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності [7].

Розглядаючи можливість введення стандарту доказування у цивільних справах Луспенік Д. Д. висловив позицію, щодо неможливості його запровадження наразі у межах національної правової системи з причин наявності зв'язку з питанням використання так званих статистичних, або ймовірнісних, доказів у цивільному процесі, незважаючи на визнану ефективність стандарту доказування у багатьох зарубіжних державах [2].

Але все ж таки певні суттєві кроки в цьому напрямку здійснюються. Зокрема передумовою цьому стає правова позиція Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо використання балансу ймовірностей в цивільних справах для оцінки обставин справи.

Зокрема у справі Дж. К. та інші проти Швеції (J.K. And Others v. Sweden) ЄСПЛ розкрив загальні рамкові та дефініційні питання стандарту доказування, зокрема зазначивши, що у цивільних справах суддя повинен вирішити справу на основі «балансу ймовірностей» – немає необхідності, щоб суддя мав бути повністю переконаний у істинності кожного фактичного твердження заявника, достатньо того, щоб на підставі доказів, представлених

заявником цілком ймовірно можливо б було дійти висновку, що вимога цього заявника є достовірною [8].

У справі Бендерський проти України (*Benderskiy v. Ukraine*) заявнику довелося доводити, що серветку було введено та залишено в сечовому міхурі під час операції. В даній справі досліджувався медичний експертний висновок, який чітко визначив дві умови для проведення операції на сечовому міхурі без застосування серветок. Згідно з висновком, більш ймовірним є те, що серветку було введено до сечового міхура під час операції; цю ймовірність можна виключати, лише якщо операція проводиться без застосування серветок; малоймовірно, що серветка потрапила до сечового міхура під час перев'язок вдома, за виключенням випадку, коли тампонування здійснено з тиском. Тож в даній справі суд застосував «баланс ймовірностей», що свідчив на користь тверджень заявника [9].

Правова позиція ЄСПЛ у справі Балсамо проти Сан-Маріно (*Balsamo v. San Marino*) зводиться до того, що суд також визнав законним для відповідних національних органів видавати розпорядження про конфіскацію на підставі переваги доказів, які свідчать про те, що законних доходів респондентів не могло вистачити для придбання ними відповідного майна. У тих справах, де наказ про конфіскацію був результатом цивільного судочинства і стосувались доходів, одержаних злочинним шляхом, спричинених серйозними правопорушеннями, ЄСПЛ не вимагав доказів «поза розумним сумнівом» незаконного походження майна під час такого провадження. Натомість виявилось, що доказ балансу ймовірностей або високої ймовірності незаконного походження, в поєднанні з нездатністю власника довести протилежне, достатній для цілей перевірки пропорційності згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 [10].

Слід визначити й те, що з набуттям чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» змінюється назву ст. 79 Господарського процесуального кодексу України «Достатність доказів» на «Вірогідність

доказів» та викладено її у новій редакції, чим фактично впроваджується в господарський процес стандарт доказування «вірогідності доказів», за яким необхідним є не надання достатньої кількості доказів для підтвердження певної обставини, а надання їх саме в тій кількості, яка б змогла переважити доводи протилежної сторони судового процесу. Цим самим на суд покладається обов'язок оцінювати докази, обставини справи з огляду на їх вірогідність, яка дозволяє дійти висновку, що факти, які розглядаються, скоріше були (мали місце), аніж не були, про що безпосередньо було зазначено та розтлумачено Постановою Верховного Суду у справі № 904/2357/20 від 21.08.2020 року [11].

Тож, підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що наразі вже закладені підвалини для формування нового сприйняття інституту доказування, оскільки його реформування здійснене з урахуванням європейських стандартів здійснення судочинства цивільних справах та під впливом загальносвітових тенденцій у цій сфері. Однак цей процес наразі є незавершеним і потребує активізації з обов'язковим вироблення чітких критеріїв оцінки доказів на рівні національного законодавства, із застосуванням яких суд приймав би рішення по справі, як це відбувається у країнах англо-саксонської правової системи.

Список використаних джерел:

1. Іларіон Томаров. Стандарт доказування: внутрішнє переконання чи баланс вірогідностей. *Юридична Газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/standart-dokazuvannya-vnutrishne-perekonannya-chi-balans-virogidnostey.html>
2. Луспеник Д. Д. Доказування у цивільному процесі: що нового у ЦПК та чому суд наділений правом витребування доказів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/publication/132351-dokazuvannya-u-tsivilnomu-protsesi-scho-novogo-u-tspk-ta-chomu-sud-nadileniy-pravom-vitrebuyannya-dokaziv>
3. Решетникова И. В. Доказательственное право в гражданском судопроизводстве. Екатеринбург: Изд-во Гуманит. ун-та, 1997. 366 с.
4. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін. ; за ред. В.В. Комарова. Харків, 2011. 1352 с.
5. Пільков К. М. Стандарт доказування як складова забезпечення права на справедливий суд. *Юрліга*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/analytics/190632_standart-dokazuvannya-yak-skladova-zabezpechennya-prava-na-spravedliviy-sud?fbclid=IwAR1hJYZ9CJpC4c8hbpVk8rihmfnuROjoXY2pIKcYA0beuvlkm9bc8kE7Eg

6. Треушников М.К. Гражданский процесс: теория и практика. Москва: Издательский Дом «Городец», 2008. 352 с
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
8. Judgement in Case Of J.K. And Others v. Sweden 23 August 2016: The European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-165442%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-165442%22]})
9. Рішення у справі «Бендерський проти України» 15 листопада 2007 року: Європейський суд з прав людини. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-171889%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-171889%22]})
10. Judgement in Case Of Balsamo v. San Marino 8 October 2019: The European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-196421%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-196421%22]})
11. Постанова Верховного Суду від 21.08.2020 р. у справі № 904/2357/20. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/91092249?fbclid=IwAR0T9SrkgZ7t3zrcINy2aWAltIn4nMsaIFaisF_lqdTKgHE7aqcA9f7gvo

Прохоров Павло Анатолійович

Суддя Київського районного суду м. Одеси, аспірант кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ВИХОДУ СУДУ ДО НАРАДЧОЇ КІМНАТИ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Відповідно до ч. 1 ст. 244 ЦПК України після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його проголошення, а в частинах 1 та 2 ст. 259 ЦПК зазначено про те, що рішення та постанови, суди ухвалюють іменем України негайно після закінчення судового розгляду, які приймаються, складаються та підписуються складом суду в нарадчій кімнаті, однак у ч. 4 зазначеної статті надається можливість суду постановити ухвалу суду не виходячи до нарадчої кімнати, окрім тих ухвал, які постановляються окремим процесуальним документом [1].

В даних статтях законодавець чітко регламентує порядок, згідно якого рішення суду, яким закінчується розгляд справи, приймається судом тільки в нарадчій кімнаті. Жодного виключення в процедурі прийняття рішення по суті справи, так само і альтернативи в варіантах його прийняття немає. Поряд з цим, законодавець надає можливість суду самому вирішувати питання чи